

ANNA FILIPCZAK-KOCUR (Opole)

Senatorowie i posłowie na sejmie „pacyfikacyjnym” w 1589 roku

Sejm pacyfikacyjny, obradujący od 6 marca do 18 (23?) kwietnia¹, miał uporządkować stosunki wewnętrzne państwa, także określić politykę Rzeczypospolitej w Wołoszczyźnie i Mołdawii oraz w stosunku do państwa moskiewskiego². Miano na nim także ustalić stanowisko wobec zwolenników arcyksięcia Maksymiliana. Niezależnie od tego, Jan Zamoyski przygotował projekt reformy elekcji, a część episkopatu szykowała się do ataku przeciwko konfederacji warszawskiej z 1573 r. Zamierzano też przeprowadzić korekturę prawa. Niezależnie od tego oczekiwano konfrontacji dwóch odłamów stronnictwa królewskiego: zwolenników kanclerza Zamoyskiego i marszałka Andrzeja Opalińskiego³. Jest to tylko część problematyki sejmu z 1589 r., lecz wystarczająco ważnej, by zrozumieć jak niebagatelną rzeczą stał się jego skład osobowy. Nie można było wprawdzie zmienić aktualnego senatu, lecz można było skłonić do przyjazdu na obrady poszczególnych senatorów, jak również wpłynąć na wybór odpowiednich posłów za pomocą umiejętnej propagandy. Zadania te stanęły przed młodym królem, dla którego sejm „pacyfikacyjny” miał być po koronacji pierwszym walnym sejmem.

Na problem udziału senatorów w obradach sejmowych zwrócono uwa-

---

¹ W literaturze istnieją rozbieżności dotyczące daty zakończenia tego sejmu. Nawet K. Lepszy (*Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III*, Kraków 1929, s. 218), który napisał najwięcej o sejmie „pacyfikacyjnym”, uważa, że zakończono go 23 kwietnia, a w 4 dni później podpisano i opieczetowano konstytucję z uniwersałem poborowym. Tymczasem konstytucje sejmowe noszą datę 18 IV. Możliwe, że datowano je zgodnie z ustawowym terminem zakończenia sejmu, nie wzięwszy pod uwagę 5 dni, o które zostały przedłużone obrady.

² W. Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, t. I, 1506 - 1648, Warszawa 1936, s. 181 - 182.

³ K. Lepszy, *Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III*, s. 178 - 220.

gę dopiero przed kilkoma laty⁴. Badania te dotyczą ostatnich sejmów za panowania Zygmunta III — od 1626 r. do 1632 r. oraz 6 sejmów za Władysława IV, od 1637 r. do 1641 r. Wydaje się być uzasadnione porównanie wyników tych badań z początkiem panowania pierwszego Wazy w Polsce.

*

Wykaz senatorskich uczestników sejmku pacyfikacyjnego odnalazłam w zespole Skokloster Samligen 340 w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Jakkolwiek dotyczy on ostatnich dni obrad, nie można mieć całkowitej pewności, czy zawiera nazwiska wszystkich obecnych. Próba uzupełnienia tego wykazu na podstawie materiału źródłowego i literatury, dała bardzo mierne wyniki. Udało się jedynie potwierdzić dodatkowo obecność Mikołaja Firleja, wojewody krakowskiego⁵. Ostatecznie liczba znanych uczestników obrad w 1589 r. wynosi 41 senatorów. Frekwencję na sejmie w 1589 r. porównuję również z frekwencją na obradach sejmku, odbytego 9 lat później w 1598 r. Lista obecnych senatorów na obradach w 1598 r. wydaje się być pełna, bo datowana na ostatni dzień obrad — 13 kwietnia⁶. Materiał porównawczy obejmuje zatem 2 sejmy z pierwszego dziesięciolecia panowania Zygmunta III, 6 kolejnych z ostatniego dziesięciolecia jego rządów i 6 z okresu Władysława IV.

Procentowy udział senatorów na sejmie w 1589 r. i 1598 r. obliczam w stosunku do 141 osobowego senatu, w tym: 113 senatorów z Korony, 27 z Litwy i 1 z Inflant. Na poszczególne kategorie urzędów przypadała następująca liczba miejsc: 16 biskupów, 32 wojewodów, 83 kasztelanów w tym: 34 większych i 49 mniejszych oraz 10 ministrów⁷. Wszystkich se-

⁴ W. Czapliński, A. Filipczak-Kocur, *Udział senatorów w pracach sejmowych za Zygmunta III i Władysława IV*, „Przegląd Historyczny”, t. LXIX, 1978, z. 4, s. 665 - 676; J. Seredyka, *Senatorowie Rzeczypospolitej na sejmach 1629 - 1632*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Historia XVI” 1979, s. 43 - 54; A. Filipczak-Kocur, J. Seredyka, *Senatorowie na sejmach okresu wojny pruskiej ze Szwecją (1626 - 1629)*, „Sprawozdania OTPN” nr 17, 1980, s. 21 - 35.

⁵ K. Lepszy, *Walka stronnictw*, s. 209.

⁶ Biblioteka Jagiellońska (=BJ) 5, s. 494 - 495; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (=AGAD), Archiwum Zamoyskich (=AZ) 3086, k. 32 - 33. Nie przeprowadzam porównania frekwencji senatorów na omawianym sejmie z frekwencją na sejmie w 1597 r., jakkolwiek wykaz jego uczestników wydrukował E. Barwiński („Scriptores Rerum Polonicarum”, t. XX, *Diariusze sejmowe r. 1597*, Kraków 1907, s. 526 - 527). Był to sejm wyjątkowy z uwagi na rozpatrywany problem utworzenia katolickiej ligi antytyureckiej. Udział senatorów w jego obradach był bardzo liczny. W przyszłości mam zamiar opracować oddzielnie udział senatorów i posłów na tym sejmie. Poza tym zdecydowałam się wybrać materiały z sejmku 1598 r. jako trudniej dostępne, bo znajdujące się wyłącznie w rękopisach.

⁷ Jest to zgodne z ustaleniami sejmku lubelskiego w 1569 r. (*Chronologia polska* pod red. B. Włodarskiego, Warszawa 1959, s. 476 - 477). Po sejmie w 1598 r.

natorów noszących tytuł kasztelanów, liczę razem, mimo że kasztelani: krakowski, wileński i trocki zajmowali miejsce wśród wojewodów. Natomiast do grupy wojewodów włączam starostę żmudzkiego. Są to kryteria przyjęte przez prof. W. Czaplińskiego w naszym wspólnym artykule. W celach porównawczych przyjmuję je w moich rozważaniach. Przyjęta ustawowa liczba miejsc w senacie spowodowała konieczność policzenia dwa razy osób sprawujących podwójne godności senatorskie. W 1589 r. dotyczy to: Wojciecha Baranowskiego, biskupa przemyskiego i kanclerza wielkiego koronnego oraz Jana Dulskiego, kasztelana chełmińskiego będącego równocześnie podskarbisem wielkim koronnym, zaś w 1598 r. odnosi się to do Jana Tarnowskiego, biskupa poznańskiego, a równocześnie podkanclerza koronnego. Policzenie wymienionych senatorów tylko jeden raz obniżyłoby bezpodstawnie liczbę zajętych miejsc w senacie.

Obecność senatorów na omawianych 2 sejmach przedstawiała się następująco: w roku 1589 — 43 (30,5⁰/o), a w 1598 — 49 (34,8⁰/o). Liczby bezwzględne oznaczają senatorów obecnych, zaś procenty obliczyłam w stosunku do ogólnej liczby miejsc w senacie. Średnia frekwencja z tych 2 sejmów wynosi 46 senatorów czyli 32,6⁰/o kompletu senatu, zatem nie uczestniczyło w obradach przeciętnie 67,4⁰/o senatorów. W ostatnich latach panowania Zygmunta III Wazy analogiczne wielkości były następujące: obecnych 42 - 43 senatorów czyli 29,2⁰/o senatu, natomiast za Władysława IV: obecnych 30 senatorów czyli 20⁰/o senatu. W pierwszym z porównywanych okresów nie uczestniczyło w obradach przeciętnie 70,8⁰/o senatu, w drugim — 80⁰/o. Jak wynika z powyższych wyliczeń, w pierwszej połowie XVII w. wzrosła nieco absencja w obradującym sejmie. Liczba obecnych senatorów na omawianych sejmach jednak nie odbiega bardzo od analogicznej liczby w ostatnich latach panowania Zygmunta III, choć jest wyższa niż w okresie Władysława IV, a prawie taka sama jak w latach 1506 - 1540, kiedy przybywało około 1/3 senatu⁸. Na uczestnictwo senatorów nie miało większego wpływu to, czy sejmy odbywały się w okresie wojny, czy pokoju, lecz raczej problematyka sejmowa.

Nie dysponuję niestety informacjami liczbowymi na temat udziału senatorów w wotach, poza tym, że w 1589 r. było ich niewiele na początku obrad⁹. Pod tym względem sejm „pacyfikacyjny” nie wyróżniał się prawdopodobnie od pozostałych z czasów Zygmunta III.

---

liczbę miejsc w senacie zwiększono o: 3 wojewodów i 3 kasztelanów inflanckich Volumina Legum (=V. L.), t. II, s. 377 - 378; G. Lengnich, *Prawo pospolite królestwa polskiego*, Kraków 1836, s. 221). Od 1582 r. wchodził do senatu biskup wendyjski czyli inflancki (V. L., t. II, s. 220; J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1386 - 1795)*, Kraków 1885, s. 15).

⁸ W. UruszczaK, *Sejm walny koronny w latach 1506 - 1540*, Warszawa 1980, s. 32.

⁹ K. LepszY, *Walka stronnictw*, s. 185.

Spośród poszczególnych kategorii senatorów najwyższą frekwencją odznaczyli się na obu sejmach ministrowie; w roku 1589 było ich 8 (80%), a w 1598 — 7 (70%). Okazuje się, że identyczne wyniki uzyskano dla ostatnich lat panowania Zygmunta III. Wówczas także bywało najczęściej 7-8 ministrów. Za Władysława IV frekwencja tych dygnitarzy była podobna. W pierwszej połowie XVI w., jak wynika z badań W. Uruszcza, ministrowie bywali na sejmach zazwyczaj w komplecie. Na obu sejmach byli: marszałek wielki koronny, marszałek wielki litewski, kanclerz wielki koronny, podkanclerzy koronny, podkanclerzy litewski i podskarbi wielki koronny.

Stosunkowo dobrą frekwencją na obu sejmach odznaczyli się biskupi. W roku 1589 było ich 7 (43,8%), a w 1598 — 8(50%). Średni udział biskupów na obu sejmach wynosi 46,9%. W ostatnich latach panowania Zygmunta III wyniósł 43,7%, a za Władysława IV 44,7%, natomiast za Zygmunta Starego aż 75,0%. W obu porównywanych sejmach brało udział pięciu tych samych biskupów. Należy sądzić, że podobnie jak w XVII w. o obecności decydowało przede wszystkim osobiste poczucie obowiązku osoby piastującej daną godność.

Udział wojewodów na sejmach u schyłku XVI w. jest następujący: w roku 1589 — 14 (43,7%), a w 1598 — 15 (46,9%). Przeciętna obecność wojewodów wynosi 45,3%. Pod koniec panowania Zygmunta III analogicznie — 37,1%, za Władysława IV tylko 18%, lecz w czasach Zygmunta Starego aż około 70%. Można zauważyć dość poważny spadek frekwencji w tej grupie urzędników państwowych.

Frekwencja kasztelanów kształtuje się następująco: w roku 1589 — 14 (16,9%), a w 1598 — 19 (22,9%). Przeciętnie na badanych dwu sejmach pojawiło się 17 kasztelanów, co stanowi 20,5% wszystkich senatorów tej kategorii. W pierwszej połowie XVI w. procentowy udział kasztelanów był podobny — około 20%. W końcu panowania Zygmunta III przeciętna ta wynosiła 16,3%, a za Władysława IV już tylko 11,5%.

Udział w obradach kasztelanów większych w stosunku do kasztelanów mniejszych wynosił w roku 1589 — 7 : 7 (20,6% : 14,3%), a w 1598 r. — 10 : 9 (29,4% : 18,4%). Liczba pierwsza odnosi się do kasztelanów większych, procent liczony w stosunku do liczby miejsc poszczególnych kategorii tych senatorów.

Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że na ogół przybywało więcej kasztelanów większych niż mniejszych, podobnie jak w późniejszych, porównywalnych okresach, lecz zarówno jedni jak i drudzy stanowią na sejmach XVII w. mniejszą liczebnie reprezentację niż w XVI w. Nie biorę pod uwagę tych, którzy przyjeżdżali na obrady jako posłowie, bowiem zasiadali w izbie poselskiej. Na omawianych dwu sejmach można odnotować dwukrotną obecność w senacie jedynie trzech osób. Obser-

wuje się w tej grupie dużą różnorodność reprezentowanych kasztelanii i zmienność na obu sejmach.

Na badanych dwu sejmach senat reprezentowany był przeciętnie przez 46 osób (8 ministrów, 8 biskupów, 14 wojewodów i 16 kasztelanów). W tym składzie ministrowie stanowili 17,4%, biskupi 17,4%, wojewodowie 30,4%, kasztelanowie 34,8%. Wyliczenia te są zbieżne z wynikami uzyskanymi dla końcowego okresu panowania Zygmunta III, lecz wyższe od czasów Władysława IV. Porównanie ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Przeciętny skład obradującego senatu

Urzędy	Początek panowania Zygmunta III		Koniec panowania Zygmunta III		Panowanie Wła- dysława IV	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Biskupi	8	17,4	7	17,1	7	23
Wojewodowie	14	30,4	13	31,7	6	21
Kasztelanowie	16	34,8	14	34,1	10	33
Ministrowie	8	17,4	7	17,1	7	23
Ogółem	46		41		30	

Charakterystycznym zjawiskiem jest taki sam udział procentowy ministrów i biskupów we wszystkich trzech okresach porównawczych, choć w trzecim, obu grup wyższy, a równocześnie mniejszy udział procentowy wojewodów i kasztelanów. Zmniejszyła się też liczebność obradującego senatu, w którym jednak ciągle brali udział biskupi i ministrowie w takiej samej niemal liczbie we wszystkich okresach porównawczych.

Litwini do 1598 r. posiadali 27 miejsc senatorskich, czyli stanowili 19,1% całego senatu. Na poszczególne kategorie urzędów przypadała następująca liczba miejsc: na biskupów — 2, na wojewodów (łącznie ze starostą żmudzkiem, ale bez kasztelanów: wileńskiego i trockiego, zajmujących miejsca wśród wojewodów) — 10, na kasztelanów — 10, na ministrów — 5. Ich udział w obu szesnastowiecznych sejmach ilustruje tabela 2, zawierająca liczbę obecnych i ich procent w stosunku do liczby

Tabela 2. Skład senatu na sejmach w 1589 i 1598 r.

Urzędy	1589 r.			1598 r.		
	liczba obecnych	% w stos. do miejsc w senacie	% w stos. do obec- nych Litwinów	liczba obecnych	% w stos. do miejsc w senacie	% w stos. do obec- nych Litwinów
Biskupi	1	50	12,5	0	0,0	0,0
Wojewodowie	2	20	25,0	4	40	50,0
Kasztelanowie	2	20	25,0	1	10	12,5
Ministrowie	2	60	37,5	3	60	37,5
Ogółem	8	—	100	8	—	100

miejsc przypadających na poszczególne kategorie urzędów oraz w stosunku do ogólnej liczby obecnych na obradach senatorów litewskich.

Podobnie jak senatorowie koronni, najwyższą frekwencją odznaczali się ministrowie. Udział Litwinów w ogólnej liczbie senatorów przybywających na obrady był następujący: w roku 1589 — 8 (18,2⁰/o), a w 1598 — 8 (16,3⁰/o). Podane liczby odnoszą się do wszystkich senatorów litewskich obecnych na sejmie, zaś procent wskazuje udział Litwinów w ogólnej liczbie przybyłych na sejm. Senatorowie ci uczęszczali na badane dwa sejmy przeciętnie w 29,6⁰/o w stosunku do liczby ich miejsc w senacie, podczas gdy koronni reprezentowani byli przeciętnie przez 33,6⁰/o swoich przedstawicieli. Wynik ten nie odbiega od analogicznego wyniku z końca panowania Zygmunta III, lecz jest wyższy niż w czasach Władysława IV.

Wobec problemów wyznaniowych, którymi miał zająć się sejm „pacyfikacyjny”, bardzo duże znaczenie miała liczebność obozu katolickiego i różnowierczego. Na czele tego pierwszego stał Zygmunt III z biskupami i katolicką częścią senatu. Na czele różnowierców stał Krzysztof Radziwiłł, Jan Kiszka, Stanisław Gostomski, Jan Sienieński. Wyniki konfrontacji tych ugrupowań zależą jeszcze od wyznaniowego składu izby poselskiej, którego dokładne ustalenie nie jest jednak możliwe. Z obozem różnowierczym współpracował Jan Zamoyski katolik, lecz tolerant religijny i jego zwolennicy. Słabsi liczebnie różnowiercy nie zdołali zrealizować swoich zamierzeń i doprowadzić do wydania ustawy o egzekucji konfederacji warszawskiej. Zygmunt III zmienił się od czasów sejmu koronacyjnego w kierunku wyraźnie prokatolickim i postępował zgodnie z radami legata Aldobrandiniego (późniejszego papieża Klemensa VIII) — pomijając różnowierców przy nadawaniu urzędów, a obdarzać nimi katolików. W latach następnych liczba protestantów w senacie gwałtownie zaczęła się zmniejszać¹⁰.

Polityka wyznaniowa Zygmunta III już dawno stała się problemem badawczym¹¹. Do tej pory jednak nie wiadomo dokładnie, jak kształtowały się proporcje katolików i dysydentów w szesnastowiecznym senacie Zygmunta III. H. Merczyng ustalił, że ogółem w 1588 r. było 20 protestantów tylko wśród wojewodów i kasztelanów mniejszych, czyli na 73 senatorów, a w 1598 r. — 16¹². W. Dworzaczek doliczył się 41 wszystkich senatorów niekatolików w 1586 r.¹³ Powyższe ustalenia w odniesieniu do senatorów litewskich korygował H. Lulewicz, ustalając dla

¹⁰ Ibidem, s. 190 i 212.

¹¹ M. in. E. Barwiński, *Zygmunt III i dysydenci*, „Reformacja w Polsce” nr 1, 1921, s. 51 - 57.

¹² H. Merczyng, *Zbory i senatorowie protestanccy w dawnej Polsce*, Warszawa 1905, s. 143.

¹³ W. Dworzaczek, *Oblicze wyznaniowe senatu Rzeczypospolitej Polskiej w dobie kontrreformacji*, w: *Muneria litteraria ku czci Profesora Romana Pollaka*, Poznań 1962, s. 52.

1586 r. 21 senatorów niekatolików, dla 1596 r. — 24 senatorów¹⁴. W tej sytuacji nie można bezbłędnie obliczyć, jaki procent ogólnej liczby różnowierczego senatu miał swoich przedstawicieli na omawianych obu sejmach. W 1589 r. był on reprezentowany prawdopodobnie przez 9 senatorów, w tym 5 z Korony i 4 z Litwy, a w 1598 r. przez 7 senatorów, w tym 4 z Korony i 3 z Litwy. W liczbach bezwzględnych w ciągu 9 lat dzielących oba sejmy reprezentacja ta nie uległa większym zmianom. W 1589 r. niekatolicy stanowili 20,90% obecnego senatu, zaś w 1598 r. — 14,30%, licząc w stosunku do reprezentowanych urzędów. Gdy weźmiemy pod uwagę liczbę obecnych osób, to w pierwszym przypadku procent różnowierców wynosi 21,90%, w drugim 14,60%.

Trudno tu wysnuwać wnioski co do stałej obecności grupy senatorów na sejmach w pierwszym dziesięcioleciu panowania Zygmunta III w sytuacji, gdy dysponuję ograniczonym i odległym w czasie, między obu sejmami, materiałem. Mimo tego, warto wynotować osoby, które zaznaczyły swoją obecność na obu sejmach. Są to następujący senatorzy: Stanisław Karnkowski, arcybiskup gnieźnieński, Jan Dymitr Solikowski, arcybiskup lwowski, karydnał Jerzy Radziwiłł, biskup wileński, Bernard Maciejowski, biskup łucki, Wojciech Baranowski, biskup przemyski, podkanclerzy wielki koronny, Mikołaj Firley, wojewoda krakowski, Krzysztof Radziwiłł, wojewoda wileński i hetman wielki litewski, Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka, wojewoda trocki (na pierwszym sejmie jako kasztelan trocki), Janusz Zbaraski, wojewoda braclawski, Mikołaj Działyński, wojewoda chełmiński, Stanisław Tarnowski, kasztelan sandomierski, Stanisław Bykowski, kasztelan konarsko-łęczycki w 1589 r. a kasztelan łęczycki w 1598 r., Jan Ossowski, kasztelan połaniecki w 1589, a kasztelan zawichojski w 1598 r., Andrzej Opaliński, marszałek wielki koronny, Albrycht Radziwiłł, marszałek wielki litewski, Jan Zamoyski, kanclerz wielki koronny i hetman wielki koronny, Leon Sapieha, podkanclerz litewski. Jest to siedemnastoosobowa grupa, do której poza nielicznymi należą przeważnie czołowi politycy nie tylko epoki Zygmunta III, lecz także Stefana Batorego, okresu pierwszego bezkrólewia, a nawet ostatniego Jagiellona na tronie polskim. Nie można z całą pewnością stwierdzić, iż grupa tych ludzi stanowiła ścisłą elitę władzy i była na każdym sejmie u schyłku XVI w. Tylko przebadanie frekwencji 7 odbytych sejmów w okresie 1590 - 1597 mogłoby dać odpowiedź na pytanie, czy elita władzy początku panowania Zygmunta III obejmowała większą liczbę osób niż pod koniec jego rządów (1626 - 1632), kiedy tworzyło ją zaledwie 5 senatorów¹⁵. Trudno nie zauważyć, że wśród

¹⁴ H. Lulewicz, *Skład wyznaniowy senatorów świeckich Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania Wazów*, „Przegląd Historyczny” t. LXVIII, 1977, z. 3, s. 427.

¹⁵ A. Filipczak-Kocur, J. Seredyka, *Senatorowie na sejmach okresu wojny pruskiej*, s. 32. Na sejmie w 1597 r. nie było obecnych tylko 4 senatorów

dygnitarzy obecnych na obu omawianych sejmach znaleźli się nie tylko znakomici politycy, lecz także ludzie mający poważny, osobisty wpływ na króla.

*

Literatura poświęcona dziejom polskiego parlamentaryzmu w różny sposób uwzględniała skład osobowy izby poselskiej. Dla interesującego mnie okresu panowania Zygmunta III Wazy (1587-1632) wydano stosunkowo dużo monografii i artykułów o sejmach, w których zamieszczono wykazy posłów, wybranych na sejmikach przedsejmowych zarówno w Koronie jak i na Litwie¹⁶. Wykazy te uzupełniano nierazkiedy informacjami zaczerpniętymi z Volumina Legum, diariuszy sejmowych i innych źródeł, co jednak nie pozwoliło precyzyjnie określić składu obradującego sejmu, a jedynie skład „wybrany”. Niezależnie od tych publikacji sejmowych dokonał analizy składu wybranej izby poselskiej J. Seredyka w dwu artykułach poświęconych sejmom: z 1627 r. i ratyfikacyjnemu z 1629 r.¹⁷ Do tej pory tylko I. Kaniewskiej udało się ustalić posłów koronnych w obradującej izbie za Zygmunta Augusta w latach 1548-1572¹⁸. Do ustalenia obecnej na sejmie reprezentacji poselskiej konieczne jest dysponowanie źródłami potwierdzającymi jednoznacznie uczestnictwo poszczególnych posłów. Takimi źródłami są przede wszystkim rachunki sejmowe, w których odnotowano wypłacone uczestnikom diety. Rachunki takie zachowały się dla większości sejmów za Zygmunta Augusta i zostały wykorzystane przez I. Kaniewską, zaś dla 4 sejmów z czasów Batorego opublikował wykazy posłów A. Pawiński, nie uwzględniając jednak wypłaconych im diet¹⁹. Tylko jeden ra-

---

z wymienionej 17 osobowej grupy. Brakowało: M. K. Radziwiła, Stanisława Tarnowskiego, Albrychta Radziwiła i Jana Ossowskiego.

¹⁶ A. Strzelecki, *Sejm z 1605 r.*, Kraków 1921, s. 52-66; J. Seredyka, *Sejm w Toruniu z 1626 roku*, Wrocław 1966, s. 163-167; J. Byliński, *Sejm z roku 1611*, Wrocław 1970, s. 221-224; S. Ochmann, *Sejmy z lat 1615-1616*, Wrocław 1970, s. 215-219; A. Filipczak-Kocur, *Sejm zwyczajny z roku 1620*, Wrocław 1979, s. 104-107; J. Rzońca, *Sejmiki przed sejmem zwyczajnym 1619 roku*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Historia XIV, 1977, s. 42-44; A. Filipczak-Kocur, *Przed sejmem w roku 1628*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Historia XVII, 1980, s. 40-44.

¹⁷ J. Seredyka, *Posłowie wybrani na sejm warszawski w 1627 roku*, „Kwartalnik Opolski”, 1980, z. 3, s. 17-29, tenże, *Posłowie Rzeczypospolitej na sejm „ratyfikacyjny” w 1629 roku*, „Sprawozdania OTPN 1977-78, seria A, nr 15, 1979, s. 23-33.

¹⁸ I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja sejmowa za czasów Zygmunta Augusta 1548-1572*, Kraków 1974.

¹⁹ A. Pawiński, *Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego 1576-1586*, „Źródła dziejowe”, t. IX, Warszawa 1881, s. 246-255. Rachunki obu sejmów z 1576 r., z których Pawiński przedrukował wykazy posłów nie zachowały się. Istnieje tylko rachunek z 1578 r. i 1585 r. AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (=ASK), Oddział II, nr 27 i 32.

chunek sejmowy spośród jedenastu zachowanych, dotyczących panowania Zygmunta III zawiera informacje o dietach wypłaconych posłom koronnym, a tym samym pełną listę obecnych na sejmie w 1589 r. Wykaz ten opublikowała I. Kaniewska²⁰.

Z powodu bardzo ograniczonej bazy źródłowej, odnoszącej się do tego sejmku nie mogłam niestety ustalić pełnej reprezentacji litewskiej. Dostarczyły o niej informacji jedynie podpisy pod aktem transakcji będzińskiej²¹.

Diety poselskie wypłacał systematycznie Zygmunt August²², zapewne i Stefan Batory²³, lecz rzadziej już Zygmunt III²⁴. Wynikało to zapewne z podziału skarbu w 1590 r., wskutek czego król mógł uznać wydatki na posłów za pozycję skarbu pospolitego, a nie nadwornego, zaś w związku z ciągłym brakiem pieniędzy wydatki te przejęły sejmiki i wypłacały pieniądze bezpośrednio przez poborców z podatków przez nich na ten cel zebranych²⁵. Tym można tłumaczyć brak informacji o dietach w rachunkach sejmowych w późniejszym okresie panowania Zygmunta III. W 1585 r. za Batorego wypłacono posłom na sejmie tylko część pieniędzy to znaczy 4800 zł, na pozostałą niewielką kwotę kilkuset złotych dano zlecenie poborcom do wypłaty. Za Zygmunta Augusta ustaliły się diety poselskie, które w nie zmienionej wysokości przetrwały co najmniej do 1639 r. (tabl. III)²⁶. Wszystkim posłom z prowincji małopolskiej płacono przeważnie po 48 zł bez względu na czas trwania sejmku. Dla posłów prowincji wielkopolskiej (w tym i pruskich) dieta wynosiła również 48 zł za wyjątkiem następujących sejmików: woj. łęczyckiego, brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, ziemi dobrzyńskiej, woj. płockiego, mazowieckiego i rawskiego. Diety wypłacano tylko obecnym posłom, a nie przewidzianym według ustawowej liczby mandatów, przypadających na określony sejmik. Nie wypłacano przybyłym ponad ustawową liczbę mandatów. W 1567 r. przybyło 5 posłów z województwa łęczyckiego, lecz diety otrzymali tylko czterej. W 1589 r. zjawilo się 7 posłów z województwa pomorskiego, a zapłacono tylko 6 posłom. Gdyby diety

²⁰ I. Kaniewska, *Posłowie koronni na sejm warszawski w 1589 roku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XXXII, 1980, z. 2, s. 151 - 161.

²¹ Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, t. I, Wilno MDCCLVIII, s. 238 - 239.

²² AGAD, ASK Oddz. II, Rachunki sejmowe: nr 20 - 1553 r., k. 13a - 16a; nr 22 - 1562 r., k. 3 - 6, 1563 r., k. 8 - 13; nr 23 - 1564 r., k. 70 - 72, 1565 r., k. 73 - 76, 1566 r., k. 77 - 79, 1567 r., k. 80 - 83; nr 27 - 1578 r., k. 49 - 55.

²³ Udało mi się odnaleźć tylko jeden rachunek sejmowy z czasów Batorego, w którym odnotowano wypłacone diety na sejmie w 1585 r., AGAD, ASK, Oddz. II, Rach. sejm. nr 32, k. 86a - 93.

²⁴ W 1589 r. - AGAD ASK, Oddz. II, rach. sejm. nr 33. Poza ASK wykaz z 1598 r. w Bibliotece Narodowej (=BN) BOZ 1171, s. 52 - 55.

²⁵ Niewątpliwie tak było w Wielkim Księstwie Litewskim już od 1598 r. (V.L., t. II, s. 370, „O poselskie pieniądze”).

²⁶ AGAD, ASK, Oddz. II, rach. sejm. nr 45, s. 315 - 318.

stanowiły stałą pozycję skarbu królewskiego, mogły przekształcić się w jedno z narzędzi polityki królewskiej, ponieważ była to szansa związania posłów z dworem i jego zamierzeniami. Możliwości tej nie wykorzystał ani Zygmunt III, ani jego następcy²⁷. Posłowie uzależnieni nie tylko politycznie, lecz i finansowo od swoich sejmików, reprezentowali przeważnie ich interesy, nierzadko rozbieżne z racjami państwa.

Wymieniony wykaz posłów uczestników sejmju pacyfikacyjnego potwierdza wyniki badań Stanisława Kutrzeby²⁸, dotyczące liczby mandatów poselskich dla poszczególnych sejmików koronnych, a tym samym liczebność izby poselskiej. W tym okresie powinno w niej zasiadać 114 posłów z Korony, do których trzeba doliczyć nie więcej niż 12 z Prus²⁹. Dla Litwy przyjmując za Kutrzebą 48 mandatów poselskich, a dla Inflant — 6.

Na sejm „pacyfikacyjny” przybyło 121 posłów z Korony (diety wypłacono tylko dla 120 posłów) z 12 sejmików małopolskich i 28 wielkopolskich z Prusami, zakładając, że 7 posłów z województwa pomorskiego reprezentuje wszystkie 6 sejmików tego województwa. Niestety nie można ustalić liczby reprezentowanych sejmików litewskich, a tylko reprezentacje wojewódzkie. W sumie znanych jest 154 nazwisk obradującej izby poselskiej, czyli 85,5% kompletu wynoszącego 180 posłów. Do tej pory największą liczbę posłów ustalił J. Seredyka dla sejmju ratyfikacyjnego z 1629 r. Opublikowany przez niego wykaz zawiera nazwiska 144 osób, co stanowi 80% ówczesnego składu izby poselskiej. W 1589 r. Wielkopolskę reprezentowało 73 posłów, Małopolskę — 48 posłów. Z prowincji wielkopolskiej brakowało 2 (1 z woj. kaliskiego i 1 z woj. malborskiego) z małopolskiej 3 (1 z woj. kijowskiego i 2 z woj. braclawskiego). Zatem do kompletu reprezentacji koronnej zabrakło tylko 5 osób, co stanowi ok. 4,0% w stosunku do 126 osobowego składu izby, obecnych zaś było 96%. Przykładów podobnej sumienności nie można niestety doszukać się wśród członków senatu. Liczba ustalonych posłów z Wielkiego Księstwa Litewskiego wynosi 33, co stanowi 68,7% w stosunku do liczby mandatów, zaś 3 posłów z Inflant to 50% ustawowej ich liczby. Nie ustalono 1 posła z województwa wileńskiego, 3 z trockiego, 4 ze smoleńskiego, 2 z połockiego, 2 z nowogródzkiego, 1 z brzesko-litewskiego, 1 z mścisławskiego i 2 z mińskiego, czyli razem 15 posłów. Ziemię zmużką reprezentowało 3 posłów, czyli o jednego za dużo.

²⁷ Zygmunt Stary czasem wykorzystywał wypłacanie strawnego czyli diet jako formę nacisku na posłów, w celu wymuszenia wyższych podatków (W. Uruszcak, *Sejm walny koronny w latach 1506 - 1540*, Warszawa 1981, s. 52 - 53).

²⁸ S. Kutrzeba, *Sejm walny dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa b.d., s. 80.

²⁹ S. Kutrzeba (*Skład sejmju polskiego 1493 - 1793*, „Przegląd Historyczny”, t. II, 1906, s. 324 - 325) wylicza dla woj. chełmińskiego 3 posłów, dla woj. malborskiego — 2, dla pomorskiego 7. Liczba posłów dla poszczególnych województw pruskich nie była jednoznacznie ustalona na początku panowania Zygmunta III,

W swoich rozważaniach dzielę posłów na pełniących urząd³⁰ i bez urzędów. Reprezentowali oni następujące urzędy:

a) Korona

Tabela 3. Liczba posłów na sejm w Koronie

Urzędy	Małopolska		Wielkopolska		Ogółem	
	liczba obecnych	% w stos. do 48 obecnych na obradach	liczba obecnych	% w stos. do 73 obecnych na obradach	liczba obecnych	% w stos. do 121 obecnych na obradach
Kasztelan mniejszy 31	—	—	4	5,5	4	3,3
Podkomorzy	6	12,5	6	12,5	12	9,9
Starosta grodowy	3	6,3	8	11,0	11	9,1
Podstarości grodowy	—	—	1	1,4	1	0,8
Chorąży	2	4,2	2	2,7	4	3,3
Sędzia ziemski	2	4,2	5	6,8	7	5,8
Stolnik	1	2,1	1	1,4	2	1,6
Podczaszy	1	2,1	4	5,5	5	4,1
Podsędek	1	2,1	—	—	1	0,8
Podstoli	—	—	1	1,4	1	0,8
Cześnik	—	—	—	—	—	—
Łowczy	—	—	—	—	—	—
Wojski	2	4,2	3	4,1	5	4,1
Pisarz ziemski	1	2,1	6	12,5	7	5,8
Miecznik	—	—	—	—	—	—
Ogółem	19	39,6	41	56,1	60	49,6

Na ustalonych 154 posłów różne tytuły posiadało 79, czyli 43,9%. W 1627 r. na 132 posłów było 95 z tytułami, co stanowi 72,0%, zaś w 1629 r. na 144 posłów, z tytułami odnotowano 82, to jest 56,9%. Zatem mniej utytułowanych znalazło się w izbie w końcu XVI w. w porównaniu z ostatnimi latami panowania Zygmunta III. Porównanie poszczególnych prowincji Rzeczypospolitej ilustruje tabela 5.

Na podstawie tych danych można stwierdzić, że wzrosła liczba utytu-

bowiem w 1589 r. nie wypłacono diety 7, lecz tylko 6 posłom z woj. pomorskiego, mimo, że wszystkich posłów pruskich było tylko 10 (AGAD, ASK, Oddz. II, rach. sejm. nr 33).

³⁰ Kolejność posłów w tej grupie wynika z miejsca pełnionego urzędu w hierarchii godności ziemskich ustalonego wprawdzie dopiero konstytucją z 1611 r., ale zapewne już wcześniej praktykowanego. Jest to następująca hierarchia: podkomorzy, starosta, chorąży, sędzia ziemski, stolnik, podczaszy, podsędek, podstoli, cześnik, łowczy, wojski, pisarz ziemski, miecznik (J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 233). Przed wymienionymi stawiam dodatkowo kasztelanów mniejszych.

³¹ Obecni byli następujący kasztelanowie mniejsi: międzyrzecki, nakielski, kowalski i warszawski z prowincji wielkopolskiej.

b) Litwa

Tabela 4. Liczba posłów na sejm na Litwie

Urzędy	Liczba obecnych	% w stosunku do 33 ustalonych posłów
Podkomorzy	4	12,1
Starosta grodowy	1	3,0
Podstarości grodowy	1	3,0
Chorąży	1	3,0
Sędzia ziemski	2	6,1
Stolnik	1	3,0
Podczaszy	1	3,0
Podsędek	3	9,1
Podstoli	—	—
Cześnik	—	—
Łowczy	—	—
Wojski	4	12,1
Pisarz ziemski	1	3,0
Miecznik	—	—
Ogółem	19	57,5

Tabela 5. Skład procentowy posłów na sejmy w poszczególnych prowincjach

Prowincje	1589	1627	1629
Wielkopolska	56,1	72,4	62,9
Małopolska	39,6	67,4	57,8
Litwa	57,5	77,4	45,9
Ogółem	51,2	72,0	56,9

lowanych reprezentantów z Małopolski i Wielkopolski. Trudno tu wysuwać wnioski w odniesieniu do Litwy, w sytuacji niepełnych danych z tej prowincji. Na wszystkich 3 sejmach ustaliła się ta sama kolejność prowincji koronnych. W 1589 r. największą grupę wśród urzędników stanowili starostowie grodowi, potem podkomorzowie, sędziowie ziemscy i pisarze ziemscy. Podobnie wysoki był udział starostów grodowych w 1627 r. (11,6%). Zatem w porównaniu z początkiem panowania Zygmunta III nie nastąpiły istotne zmiany w składzie izby poselskiej.

Rodziny magnackie, według moich ustaleń, reprezentowało na sejmie „pacyfikacyjnym” 19 posłów z Małopolski czyli 39,6% przedstawicielstwa tej prowincji, 25 posłów z Wielkopolski, co stanowi 34,2% jej składu poselskiego oraz 7 posłów z Litwy, to jest 21,2%. Zatem Koronę reprezentowały 44 osoby z rodzin magnackich, co stanowi 36,3% obradującego składu izby poselskiej. Udział magnatów w stosunku do całej ustalonej reprezentacji (154 osoby) wynosi 51 osób czyli 33,1%. Należy się zastanowić, na ile uzyskane wyniki są zgodne lub odbiegają od wy-

liczeń autorów podobnych prac. I. Kaniewska ustaliła dla 3 województw małopolskich — krakowskiego, sandomierskiego i lubelskiego za Zygmunta Augusta 19,5% magnatów³². Tylko dla woj. krakowskiego w latach 1572-1606, W. Urban wyliczył 23,0%³³, zaś K. Przyboś i A. Waszsek dla tegoż województwa dla lat 1609-1696 — 21,3%. Jak wynika z ustaleń W. Śladkowskiego dla lat 1572-1648 w woj. lubelskim (120 posłów w tym 36 magnatów), rodziny magnackie reprezentowało 30,0%³⁴. Natomiast badania W. Dworzaczka reprezentacji województw poznańskiego i kaliskiego dla okresu 1572-1655 dały wynik aż 47,0% udziału przedstawicieli warstwy magnackiej³⁵. Jednakże H. Olszewski zauważył, że posiadacze więcej niż 10 wsi stanowili tylko 32,0% przedstawicielstwa poselskiego wybranego w Środzie w latach 1652-1655. Tenże sam badacz ustalił dla lat 1746-1760 około 35,0% magnatów wśród posłów³⁶. Zbliżone wyniki uzyskał dla reprezentacji na sejm w 1627 i 1629 (ratyfikacyjny) J. Seredyka. Na pierwszym z nich doliczył się 25,0%, na drugim — 30,6%, zaś średnia z obu tych sejmów wynosi 27,9% i pokrywa się ze średnią dla samej Korony. Udział magnatów w reprezentacji wielkopolskiej na obu tych sejmach jest wyższy i wynosi średnio 31,7%, podczas gdy w reprezentacji małopolskiej wynosi tylko 22,7%³⁷.

Wyniki uzyskane dla sejmu „pacyfikacyjnego” nie odbiegają więc od efektów badań nad przedstawicielstwem sejmikowym w szerszym i węższym zakresie. Prowadzą one do wniosku, że reprezentanci rodów magnackich zajmowali w czasach Zygmunta III nie więcej niż 1/3 miejsc w izbie poselskiej. Porównując początek i koniec panowania Zygmunta III, można stwierdzić nieznaczną tylko przewagę ich udziału w pierwszym okresie. Proporcje zajmowanych przez nich miejsc w stosunku do ogólnej liczby mandatów (1/3 : 2/3) utrzymały się według H. Olszewskiego do końca istnienia Rzeczypospolitej³⁸. Zatem zmiana tych proporcji z 1/5 : 4/5 w okresie Zygmunta Augusta³⁹ dokonała się w czasach Batorego.

Ustalenie się rządów oligarchii magnackiej, których cezury chronologiczne są ciągle dyskusyjne, nie wymagało przewagi magnatów w izbie poselskiej. Wpływ magnaterii nie był uzależniony od funkcjonowania

³² I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja*, s. 87.

³³ W. Urban, *Skład społeczny i ideologia sejmiku krakowskiego w latach 1572-1606*, „Przegląd Historyczny” t. XLIV, 1953, s. 332.

³⁴ W. Śladkowski, *Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572-1648*, „Annales Univ. MCS”, s.F., vol. XII, za r. 1957, s. 143.

³⁵ W. Dworzaczek, *Skład społeczny wielkopolskiej reprezentacji sejmowej w latach 1572-1655*, „Roczniki Historyczne” t. XXIII, 1957, s. 297.

³⁶ H. Olszewski, *Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii 1552-1763*, Poznań 1966, s. 102-104.

³⁷ J. Seredyka, *Posłowie wybrani na sejm warszawski w 1627 r.*, s. 22.

³⁸ H. Olszewski, *Sejm*, s. 103-104.

³⁹ I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja*, s. 87.

silnej władzy ustawodawczej, lecz przeciwnie — magnateria mogła rządzić czyniwszy sejm instytucją o małej randze politycznej. W tej sytuacji liczebny udział jej przedstawicieli w izbie poselskiej nie miał większego znaczenia, bowiem wpływała na wynik obrad przez jednostki a nie większość w sejmie.

Tablica I. Wykaz senatorów uczestniczących w obradach sejmu „pacyfikacyjnego” w 1589 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Piastowany urząd	Wyznanie
1	Stanisław Karnkowski	arcybiskup gnieźnieński	katolickie
2	Jan Dymitr Solikowski	arcybiskup lwowski	katolickie
3	Jerzy Radziwiłł	biskup wileński, kardynał	katolickie
4	Łukasz Kościelecki	biskup poznański	katolickie
5	Bernard Maciejewski	biskup łucki	katolickie
6	Wojciech Baranowski	biskup przemyski, podkanclerzy wlk. koronny	katolickie
7	Wawrzyniec Goślicki	biskup chełmiński	katolickie
8	Mikołaj Firley	wojewoda krakowski	katolickie
9	Krzysztof Radziwiłł	wojewoda wileński, hetman wielki litewski	kalwińskie
10	Jan Kiszka	kasztelan wileński	ariańskie
11	Jan Hlebowicz	wojewoda trocki	kalwińskie
12	Wojciech Łaski	wojewoda sieradzki	katolickie
13	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł (Sierotka)	kasztelan trocki	katolickie
14	Jan Splawski	wojewoda inowrocławski	katolickie
15	Mikołaj Herburt	wojewoda ruski	katolickie
16	Janusz Ostrogski	wojewoda wołyński	katolickie
17	Jan Sienieński	wojewoda podolski	ariańskie
18	Grzegorz Ziełiński	wojewoda płocki	katolickie
19	Stanisław Kryski	wojewoda mazowiecki	katolickie
20	Stanisław Radziwiński	wojewoda podlaski	katolickie
21	Stanisław Gostomski	wojewoda rawski	kalwińskie
22	Mikołaj Działyński	wojewoda chełmiński	katolickie
23	Janusz Zbaraski	wojewoda braclawski	katolickie
24	Stanisław Tarnowski	kasztelan sandomierski	katolickie
25	Jan Tęczynski	kasztelan wojnicki	katolickie
26	Paweł Szczawiński	kasztelan łęczycycki	katolickie
27	Marcin Leśniowolski	kasztelan podlaski	katolickie
28	Jan Dulski	kasztelan chełmiński, podskarbi wlk. koronny	kalwińskie
29	Krzysztof Komorowski	kasztelan sandecki	kalwińskie
30	Mikołaj Firley	kasztelan biecki, referendarz koronny	katolickie
31	Jerzy Mniszech	kasztelan radomski	katolickie
32	Jan Myszkowski	kasztelan żarnowski	katolickie
33	Jan Ossowski	kasztelan połaniecki	katolickie
34	Stanisław Miński	kasztelan zakroczymski	katolickie
35	Stanisław Bykowski	kasztelan konarsko-łęczycki	katolickie

Lp.	Imię i nazwisko	Piastowany urząd	Wyznanie
36	Andrzej Opaliński	marszałek wielki koronny, starosta generalny wielkopolski	katolickie
37	Albrycht Radziwiłł	marszałek wielki litewski	katolickie
38	Jan Zamoyski	kanclerz wielki koronny, hetman wielki koronny	katolickie
39	Leon Sapieha	podkanclerzy litewski	katolickie
40	Teodor Skumin Tyszkiewicz	podskarbi wielki litewski	prawosławne
41	Stanisław Przyjemski	marszałek nadworny koronny	kalwińskie

Źródło: AGAD, Skokloster Samlingen 340, b. s.

Tablica II. Wykaz senatorów uczestniczących w obradach sejmu w 1598 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Piastowany urząd	Wyznanie
1	Stanisław Karnkowski	arcybiskup gnieźnieński	katolickie
2	Jan Dymitr Solikowski	arcybiskup lwowski	katolickie
3	Jerzy Radziwiłł	biskup krakowski	katolickie
4	Jan Tarnowski	biskup poznański, podkanclerzy koronny	katolickie
5	Wojciech Baranowski	biskup płocki	katolickie
6	Bernard Maciejowski	biskup łucki	katolickie
7	Piotr Tylicki	biskup chełmiński	katolickie
8	Paweł Wołucki	biskup kamieniecki	katolickie
9	Janusz Ostrogski	kasztelan krakowski	katolickie
10	Mikołaj Firley	wojewoda krakowski	katolickie
11	Hieronim Gostomski	wojewoda poznański	katolickie
12	Krzysztof I Radziwiłł	wojewoda wileński, hetman wielki litewski	katolickie
13	Jerzy Mniszech	wojewoda sandomierski	katolickie
14	Hieronim Chodkiewicz	kasztelan wileński	katolickie
15	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł (Sierotka)	wojewoda trocki	katolickie
16	Stanisław Miński	wojewoda łączycki	katolickie
17	Andrzej Leszczyński	wojewoda brzesko-kujawski	brat czeski
18	Konstanty Wasyl Ostrogski	wojewoda kijowski	prawosławne
19	Aleksander Ostrogski	wojewoda wołyński	prawosławne
20	Jan Abrahamowicz	wojewoda smoleński	kalwińskie
21	Andrzej Sapieha	wojewoda połocki	katolickie
22	Teodor Skumin-Tyszkiewicz	wojewoda nowogrodzki	unickie
23	Hieronim Parys	wojewoda mazowiecki	katolickie
24	Mikołaj Działyński	wojewoda chełmiński	katolickie
25	Janusz Zbaraski	wojewoda braclawski	katolickie
26	Stanisław Tarnowski	kasztelan sandomierski	katolickie
27	Stanisław Bykowski	kasztelan łączycki	katolickie
28	Stanisław Żółkiewski	kasztelan lwowski	katolickie
29	Jakub Pretficz	kasztelan kamieniecki	katolickie
30	Marek Sobieski	kasztelan lubelski	katolickie
31	Piotr Niszczycki	kasztelan bełski	kalwińskie
32	Stanisław Krasieński	kasztelan płocki	katolickie
33	Stanisław Działyński	kasztelan elbląski	katolickie

Lp.	Imię i nazwisko	Piastowany urząd	Wyznanie
34	Jan Kościelecki	kasztelan międzyrzecki	katolickie
35	Jan Ossowski	kasztelan zawichojski	katolickie
36	Kasper Rozrażewski	kasztelan śremski	katolickie
37	Jan Skarszewski	kasztelan żarnowski	katolickie
38	Stanisław Golski	kasztelan halicki	katolickie
39	Andrzej Czarnkowski	kasztelan nakielski	katolickie
40	Wojciech Radzimiński	kasztelan zakroczymski	katolickie
41	Franciszek Krasiński	kasztelan ciechanowski	katolickie
42	Adam Mnieszewski	kasztelan liwski	katolickie
43	Mikołaj Zebrzydowski	marszałek wielki koronny	katolickie
44	Krzysztof Dorohostajski	marszałek wielki litewski	kalwińskie
45	Jan Zamoyski	kanclerz wielki koronny, hetman wielki koronny	katolickie
46	Leon Sapieha	kanclerz wielki litewski	katolickie
47	Gabriel Wojna	podkanclerzy litewski	katolickie
48	Jan Firley	podskarbi wielki koronny	katolickie

Źródło: BJ5, s. 494 - 495; AGAD, AZ 3086, k. 32 - 33.

